

the trade unions have tried to do certain steps to exchange experience. The article draws attention to the manifestations of poor performance of trade union committees.

Key words: *students, trade union, trade union committee, commission, institution, cell.*

Отримано: 10.10.2016 р.

УДК 355.48:[316.774:327] "1944"

Світлана Павловська

ВИРОБНИЦТВО ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЛИСТІВОК, УСНА ПРОПАГАНДА ЯК ОДНІ З ГОЛОВНИХ НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ІДЕОЛОГІЧНИХ ОРГАНІВ РСЧА ПІД ЧАС ВИЗВОЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ВІД НІМЕЦЬКИХ ОКУПАНТІВ НАВЕСНІ 1944 РОКУ

Світлана Павловська. Виробництво та розповсюдження листівок, усна пропаганда як одні з головних напрямків діяльності ідеологічних органів РСЧА під час визволення території України від німецьких окупантів навесні 1944 року. У статті розглянуто досвід проведення політологами РСЧА агітаційно-пропагандистських заходів, спрямованих на особовий склад ворога з метою здійснення інформаційно-психологічного впливу з подальшою відмовою від збройної боротьби і здачею у полон.

Ключові слова: *Друга світова війна, Україна. Робітничо-селянська Червона армія, агітаційно-пропагандистські заходи, ідеологічні органи РСЧА, листівки, усна пропаганда.*

Светлана Павловская. Изготовление и распространение листовок, устная пропаганда как одни из главных направлений деятельности идеологических органов РККА во время освобождения территории Украины от немецких оккупантов весной 1944 года. В статье рассмотрено опыт проведения политорганами РККА агитационно-пропагандистских мероприятий, направленных на личный состав врага с целью осуществления информационно-психологического влияния с дальнейшим отказом от вооруженной борьбы и сдачей в плен.

Ключевые слова: *Вторая мировая война, Украина, Рабоче-крестьянская Красная армия, агитационно-пропагандистские мероприятия, идеологические органы РККА, листовки, устная пропаганда.*

У середині лютого 1944 р. були уточнені плани щодо остаточного визволення Правобережної України, Півдня і Криму й окреслено послідовність проведення операцій¹. Задум Ставки Верховного Головнокомандування поля-

гав у тому, щоб на початку березня одночасними ударами трьох українських фронтів розколоти німецьке угруповання військ на ізольовані частини, звільнити від окупантів Правобережну Україну і, відійшовши до Карпат, створити сприятливі умови для подальших дій на західному напрямку та в бік Балкан².

Відповідно до директиви Ставки Верховного Головнокомандування № 220029 від 18 лютого 1944 року 1-й Український фронт мав підготувати наступальну операцію. Удар було наказано завдати з фронту Дубно – Шепетівка – Любар на південному напрямку із завданням розбити угруповання противника в районі Кремнець, Старокостянтинів, Тернопіль і здобути рубіж Берестечко – Броди – Тарнопіль – Проскурів – Хмельник. Надалі, міцно забезпечуючи себе з боку Львова, передбачалося наступати на загальному напрямку на Чортків, щоб відрізати шляхи відходу південної групи німецьких військ на захід у смузі на північ від Дністра³.

У рамках суто воєнних дій ідеологічними органами 1-го Українського фронту здійснювались масштабні заходи агітаційно-пропагандистського характеру, направлені на ворога як об'єкт психологічного впливу. Які форми та методи використовувались фахівцями Політуправління фронту? У щоденних зведеннях до Головного Політуправління РСЧА начальник Політуправління 1-го Українського фронту звітує про обсяг проведеної діяльності із додаванням інформаційних матеріалів із протоколів допитів полонених військовослужбовців ворога та трофейними матеріалами. Першими показниками завжди слугували дані про кількість та жанри листівок, а також шляхи їх розповсюдження.

Найбільш дієвим видом агітаційної діяльності був випуск листівок. Пересувні фронтові типографії друкували значний обсяг цих форм малої агітації. Фахівцями політуправлінь, політвідділів та відділень створювались короткі та влучні тексти. Як правило, їх зміст відтворював ситуацію на фронтах, друкувались короткі звернення до ворожих військ в оточенні, котрі продовжували чинити опір. Часто до своїх побратимів зверталися німецькі військовополонені із розповіддю про добре відношення до них у російському полоні і закликами не чинити опір і також здаватися у полон. Кожного дня серед текстів листівок були зведення Радянського інформаційного агенства (Радінформбюро). Практично щоденно друкувались «Листівки – перепустки». Як правило, на добу видавалось 5-6 видів листівок німецькою мовою із відповідними накладами. Наприклад, в інформаційному зведенні 7-го відділу Політуправління 1-го Українського фронту № 205 від 19 березня 1944 р. йдеться про випуск таких видів листівок на німецькій мові 18 березня 1944 р.:

1. «Повідомлення Радінформбюро за 16 березня» накладом 20 000 примірників.
2. «Ще одна перемога Червоної Армії» накладом 8 000 примірників.
3. «Тільки через полон ви повернетесь на Батьківщину» накладом 28 000 примірників.
4. «Зволікання – смерть» накладом 28 000 примірників.
5. «Геть тих, хто затягує війну» накладом 28 000 примірників⁴.

Загальна кількість надрукованих листівок лише за одну добу складає 112 тис. примірників. Не менш важливим завданням було відпрацювання шляхів доставки цих листівок до цільової аудиторії, яку становили німецькі окупанти. Як правило розповсюдження листівок відбувалося такими засобами – фронтовою авіацією, розвідниками та полоненими німцями, які після відповідної підготовки повертались до місць своєї служби із листівками та завданням схилити до полону своїх вояків. І якщо листівки завжди користувались зацікавленістю серед німецьких вояків, то питання приведення до російського полону тих, хто погодився перетнути лінію фронту, практично не вирішувалось. Тож другим пунктом щоденного інформаційного зведення начальника Політуправління 1-го Українського фронту до Головного Політичного управління РСЧА був ретельний звіт щодо шляхів доставки із указанням прізвищ льотчиків та розвідників, кількості та назв листівок. Розповсюдження листівок здійснювалося, як правило, вночі. Так, у ніч з 18 на 19 березня 1944 р. найближчою бомбардувальною авіацією розповсюджено 280 тис. листівок, а саме:

1. «До гарнізону міста Проскурів» накладом 110 тис. примірників.
2. «Манштейн збіг до Румунії» накладом 60 тис. примірників.
3. «До солдатів, офіцерів та німецького народу» (Звернення Зейдліца) накладом 30 тис. примірників.

4. «Перепустка» накладом 40 тис. примірників.
5. «Сталін говорить» накладом 40 тис. примірників⁵.

Загалом з 1 по 20 березня 1944 р. фронтовою авіацією розповсюджено 4 964 000 листівок у районі Ковлов – Сперусів – Козаківка – Глибун – Проскурів – Черепівка – Копачів – Летичів – Дековці, а саме:

1. «Наказ Сталіна № 16» накладом 200 тис. примірників.
2. «Нові поразки німців» накладом 80 тис. примірників.
3. «Результати наступу Ленінградського та Волховського фронтів» накладом 100 тис. примірників.
4. «Заради чого?» накладом 100 тис. примірників.
5. «Ніхто не уникне кари» накладом 100 тис. примірників.
6. «Сліпе підкорення» накладом 100 тис. примірників.
7. «Сталін говорить» накладом 40 тис. примірників.
8. «До гарнізону міста Проскурів» накладом 110 тис. примірників.
9. «Манштейн збіг до Румунії» накладом 60 тис. примірників.
10. «До солдатів, офіцерів та німецького народу» накладом 30 тис. примірників.
11. «Перепустка» накладом 40 тис. примірників.
12. Інших різних назв загальним накладом 110 тис. примірників⁶.

У тому ж документі вказується про те, що з 1 по 15 березня 1944 р. у розташуванні групи «Кеніг» та 343 охоронної дивізії розвідниками розповсюджено 13 тис. листівок. Окрім листівок мали місце поширення друкованих періодичних видань, які теж готувались фахівцями ідеологічних органів РСЧА. Так, у інформаційному зведенні № 207 від 21 березня 1944 р. йдеться про те, що

12 березня 1944 р. 3-ма розвідниками у районі станції Оратів розповсюджено 2 тис. листівок та 30 примірників газети «Вільна Німеччина»⁷.

Слід зазначити, що в цілому заходи інформаційно-психологічного впливу на ворога мали результат внаслідок комплексної діяльності – друк та розповсюдження листівок, звукові передачі, розташування великих плакатів із відповідними зображеннями та призовами перед місцями ворожої дислокації, робота з полоненими, тощо. Переслідувалася мета постійного утримання ворога у відповідному інформаційному полі і формування необхідної мотивації щодо припинення збройної боротьби та здачі у полон.

Розглядаючи питання здійснення агітаційної роботи за рахунок створення та розповсюдження листівок, маємо свідчення результативності даного напрямку діяльності безпосередньо із свідчень полонених німців. Наприклад, в інформаційному зведенні № 216 за 6 квітня 1944 р. наводяться покази військовополонених, які знаходилися в районі Бродів. Так, унтер-офіцер 2-ї роти батальйону зв'язку 8 танкової дивізії Г. Брієн, свідчив: «Я чув, що утримання м. Броди має велике значення для положення німецьких військ на Східному фронті. Броди є ключовою позицією до Львова. 25–27 березня я бачив, як російські штурмовики розкидали багато листівок над нашими позиціями у м. Броди. Інші солдати мені розповідали, що вони читали листівку – звернення до солдатів у районі м. Броди та розглядали ілюстровані журнали...»⁸.

В інформаційному зведенні № 220 за 10 квітня 1944 р. наводяться покази військовополоненого ефрейтора другої роти саперного батальйону 291 піхотної дивізії О. Бюрцеля: «Я читав багато російських листівок, в тому числі і про наше оточення з картою на звороті. Листівку – перепустку я постійно носив з собою у рукавичці»⁹.

Слід сказати ще про один шлях розповсюдження листівок серед німецьких вояків. Як вже зазначалося вище, з числа тих, хто потрапляв у полон різними шляхами, відбирались особи, з якими проводилась робота і вони відпускались до місць дислокації своїх підрозділів з інформацією про те, як добре з ними поводяться у російському полоні та з листівками, котрі необхідно було розповсюдити серед своїх товаришів. Деяких з тих, хто повертався арештовували, потім при погіршенні ситуації на оточених Червоною Армією територіях, поверненців посилали на передову. Були випадки, коли вони на певний час залишались у розташуванні, а при нагоді іноді повертались у полон зі своїми товаришами.

Велике значення для формування мотивації ворога на припинення збройної боротьби та здачі у полон мала агітаційно-пропагандистська діяльність Національного Комітету «Вільна Німеччина», організації, створеної з полонених німців, до складу якої входили імениті та популярні серед звичайних німецьких вояків воєначальники. Тож їх думка була надзвичайно авторитетною. Так, в інформаційному донесенні № 211 за 27-28 березня 1944 р. наведені покази обер-ефрейтора К. Шорта: «20 березня я знайшов листівку Національного Комітету «Вільна Німеччина» «Спілки німецьких офіцерів» доктора Абея. Я прочитав

цю листівку разом з обер-ефрейтором Вінтером. Ми прийшли до висновку, що якщо такі відомі особистості, як доктор Абель живуть у російському полоні, то нам, простим солдатам, тим більше нічого боятися. 21 березня ми здалися у полон»¹⁰.

Робота над текстами та оформленням листівок вимагала відповідного фаху та технічного і фінансового забезпечення. Враховувались усі чинники, які впливали на ступінь сприйняття німецькими окупантами текстів у розповсюджених листівках. Серед них: добре знання німецької мови; короткі та влучні назви, які слугували водночас і постановкою проблеми і висновком; лаконічність текстів; визначення проблемної ситуації та шляхів вирішення; оздоблення листівок картами та відповідними до теми малюнками. Головним у роботі над оформленням листівки була необхідність привернути увагу ворога до неї, як до джерела важливої інформації і примусити його прочитати текст.

Успішні дії РСЧА весною 1944 р. на території Правобережної України, пригніченість німецьких вояків, погане тилове забезпечення, часті випадки дезертирства підсилювались постійним ідеологічним тиском з боку відповідних органів РСЧА. Нами розглянуто один з видів діяльності політуправлінь на даному напрямку бойових дій – робота з листівками, як один з дієвих та найбільш розповсюджених видів інформаційного-психологічного впливу на ворога. Саме радянські листівки в першу чергу давали можливість військам окупантів знати правду про положення на фронтах та здійснювати інформаційно – психологічний вплив на свідомість німецьких вояків та підтримувати настрої поразки із формуванням мотивації щодо безпідставності збройної боротьби в цей період.

Тексти листівок доволі часто використовувались в усній пропаганді, під якою ми розуміємо підготовку та озвучування текстів за рахунок використання звукоопосилуючих пристроїв. Мало хто сьогодні говорить про рупористів, але саме ці бійці ідеологічного фронту Червоної Армії щоночі віщали на різних ділянках фронту, доводячи до ворога інформацію, котра спонукала б їх до припинення збройної боротьби. У воєнних мемуарах небагато інформації саме про цей вид діяльності, але ж один з фрагментів заслуговує на увагу.

«Наш солдат! – Почули здивований вигук. Ми зупиняємося, дивимося.

Дійсно, на напівзарослій колії, поперек неї, лежить наш убитий солдат. Обличчям вгору, без пілотки, без ремня, кишені гімнастерки вивернуті, поруч із вбитим, всюди навколо нього – на листах подорожника, на землі золотавиться розсип стріляних гільз – коротеньких гільз від нашого автомату. І тут серце моє здригається. Гострий біль пронизує мене: біля вбитого бляшана труба, рупор Петра Гастева. Невже він? Підходжу. Так, він. Жодних сумнівів. Машинально піднімаю трубу. У ній – кульові пробоїни. Три, а може бути – більше. Але яке це зараз має значення? Помічаю, що біля Петра, на землі, лежить маленька сіренька книжечка. Я впізнаю її. Піднімаю. Російсько-німецький розмовник. Посібник, як розмовляти з полоненими німцями. Свого часу, коли ми ще тільки починали нашу роботу, я дав цей розмовник Петру, щоб він практи-

кувався. І він завжди зберігав цю книжечку у нагрудній кишені гімнастерки. А в іншій лежала його червоноармійська книжка»¹¹. Саме так описує у своєму творі радянський письменник, учасник війни Ю. Стрехнін загибель рупориста.

Під час Другої світової війни рупористами були військовослужбовці в РСЧА, перекладачі, полонені антифашисти, котрі після відповідної підготовки займались усною пропагандою. За допомогою звукопосилюючих приладів вони звертались до ворога із фахово підготовленими текстами на німецькій мові. Розглядаючи саме цей вид агітаційно-пропагандистської діяльності органів ідеологічної роботи РСЧА, слід зупинитись на з'ясуванні таких питань.

1. Мета даного виду усної пропаганди.
2. Технічні засоби.
3. Особливості підготовки інформаційного продукту для кожного виду звукопосилюючих пристроїв.
4. Жанри текстових повідомлень.
5. Хто залучався до озвучування інформаційних матеріалів.
6. Як особовий склад німецьких військ реагував на подібний вид ідеологічної діяльності з боку РСЧА.
7. Динаміка розвитку усної пропаганди з боку відповідних органів ідеологічної роботи РСЧА.

Усна пропаганда була невід'ємним елементом усього комплексу заходів здійснення інформаційно-психологічного впливу на особовий склад ворога з метою формування відповідної мотивації щодо припинення збройної боротьби. У щоденних донесеннях політуправлінь фронтів звіт про даний вид діяльності знаходиться на третьому місці після друку листівок та шляхів їх розповсюдження.

Сеанси усної пропаганди із використанням звичайного рупора, потужного рупора, окопних звукопосилюючих станцій, рацій із відповідними частотами, трофейними раціями, та звукопосилюючих установок на літаках фронтової авіації, проводились, як правило вночі. Для звичайних рупорів відстань до межі розташування ворога сягала від 100 до 150 метрів. Більш потужні звукопосилюючі установки могли розміщуватись на відстані до 300 метрів до ворожого розташування.

Згідно офіційних донесень на Головне політичне управління РСЧА політуправліннями фронтів у березні 1944 року щоночі проводилось від 2 до 40 рупорних передач. Передачі проводились безпосередньо для визначених військових підрозділів. Тексти тривалістю 10-15 хвилин були такого змісту:

- «Відомості Радінформбюро»;
- «Заклики добровільної здачі у полон»;
- «Для німецьких офіцерів про успіхи Червоної Армії»;
- «Про знищення німецького угруповання під Корсунь-Шевченковським»;
- «Про втрати німецьких військ з 4 по 31 березня, нанесених військами 1-го Українського фронту»;
- зачитувались тексти листівок, що готувались та розповсюджувались серед особового складу ворога;

- оголошувались звернення членів Національного комітету «Вільна Німеччина»¹².

Більшість текстів закінчувались закликами «Солдате, пам'ятай, того, хто не здається, буде страчено»¹³. Сучасною мовою такі заклики називаються слоганами і вони мають суто агітаційний характер, так як є прямим закликом до конкретних дій. Восени 1944 року рупористами впродовж всього сеансу оголошувалось до 240 слоганів. Тексти та короткі заклики готувались фахівцями 7 відділів політуправління.

Звукопосилююче устаткування використовувались також для донесення до ворога ультиматумів командування РСЧА. Так, в Інформаційному повідомленні № 214 за 2 квітня 1944 року повідомляється про те, що для оточеного у районі Скала німецького угруповання передано через всі рації та «звуковки» текст ультиматуму: «Командувачам 3 та 48 танкових корпусів. Командирам 1, 6, 11, 19 танкових дивізій і дивізії «Райх».

1. Для того, щоб не мати у подальшому жертв, враховуючи ваше безвихідне положення, пропоную: не пізніше 2 квітня 1944 року припинити безглуздий опір і з усіма підпорядкованими вам частинами капітулювати. Сподіватись на допомогу ззовні марно. Прорвати оточення неможливо, так як вас почеплено трійним кільцем.

2. Якщо впродовж 2 квітня ви не припините супротив і не капітулюєте, то будете покарані за пролиту кров розстрілом перед одностроєм солдатів. Всім офіцерам, які здадуться до полону буде збережено холодну зброю, ордени та транспортні засоби.

Командуючий фронтом

Маршал Радянського Союзу Жуков»¹⁴.

Відомі випадки, коли саме рупорними передачами відволікалася увага ворога під час здійснення маневрів. Так, у спеціальному донесенні № 215 за 3-5 квітня 1944 року йдеться про проведені у районі м. Бордуляка 3-х рупорних передач, починаючи з 23.00. Рупористи працювали в 200 метрах від переднього краю противника. У інформаційних матеріалах йшлося про успіхи Червоної Армії та перевагах російського полону для повернення додому живими німецьких вояків. Під час трансляції ворог припинив вогонь і в цей час червоноармійці форсували річку Стир»¹⁵.

Окрім рупорів використовувались більш потужні окопні звукові станції. Але їх використання було більш обмеженим за складністю використання. Тому звичайні рупори продовжували звучати. Так у спецповідомленні № 215 за 3-5 квітня 1944 року доводиться, що для угруповання противника у м. Броди за 4 дні через окопну звукову станцію передано 4 передачі і 48 передач через рупори. В той же період в 13 армії по дивізійній радіостанції на хвилі 78 передано 6 передач про взяття Коломиї та вихід Червоної Армії на державний кордон. На запитання рупориста до німців-слухачів: «Як зрозуміли?» німецький радист відповів: «Зрозуміли. Замовкни більшовитський агітаторе»¹⁶.

У ніч на 5 квітня у районі Брод для німецьких вояків 361 піхотної дивізії та

456 охоронної дивізії через звукопосилююче устаткування, що було встановлено на літаку було передано 8 передач. Головними темами були інформаційні повідомлення «Ви оточені», та «Вам не вдасться вирватися»¹⁷. В ніч на 8 квітня 1944 року пропагандистами-червоноармійцями знов було використано літак із звукопосилюючою установкою для трансляції 10 передач у районі Брод. Під час першого заходу противник вів обстріл літака ружейно-кулеметним вогнем. Під час другого заходу з позицій противника була тиша¹⁸.

У спецповідомленні № 252 за 1-2 червня 1944 року в одному з пункті повідомляється про використання Політуправлінням 13 армії літака У-2 для трансляції для 349 та 361 німецьких піхотних дивізій 12 передач з такою тематикою:

- «Про завершення Червоною Армією Кримської кампанії»;
- «Про перемогу союзників в Італії»;
- «Про пільги для перебіжчиків»;
- «Заклики здаватися до полону»¹⁹.

Звукові програми з літака мали особливий психологічний вплив на противника. По-перше, ворожа авіація для німців безперешкодно пролітала над позиціями. По-друге, літаком здійснювалося декілька заходів для оголошення всіх текстів. З одного боку ворожа авіація для німців асоціюється із бомбуванням і загибеллю. А в цьому випадку ворожий літак був провідником до полону, до збереження життя і повернення додому. Крім того, слухацька аудиторія значно розширювалась, коли голос йшов зверху.

У тому ж документі говориться про ще один вид технічного устаткування для здійснення усної пропаганди. «Політуправління 1 гвардійської армії 28-30 травня передано 44 передачі через 80-ватну трофейну рацію, передано 18 передач тривалістю 8 годин. Передавались матеріали Національного Комітету «Вільна Німеччина»²⁰.

Окопні звукопосилюючі станції використовувались і у населених пунктах, як про це повідомляється у спецповідомленні № 221 за 11-13 квітня 1944 року. В ніч на 5 квітня 6 передач було передано через окопну звукопосилюючу станцію у районі окремих будинків урочища Ямніска. Під час трансляції передач противник вогню не вів²¹.

У повідомленнях Секретарю ЦК КП (б)У тов. Хрущову М. С. наводились детальні приклади водночас дії усної пропаганди та протидії намаганням противника проводити подібні заходи Так, у повідомленні № 237 від 21.6.1944 пунктом 4 повідомляється таке: «5 червня (1944 р.) на ділянці проти 88 німецької піхотної дивізії противник почав передачу через рупор. Наші рупористи т.т. Шуцман, Волинчук і Трояновський підповзли до німецького рупориста, маючи намір закидати його гранатами. Останній втік, залишивши рупор, який доставлено до нашої частини». 5 пунктом того ж документа наведено інформацію про наступний характерний випадок: «17 червня з ділянки 72 німецької піхотної дивізії противник намагався організувати передачу через потужну звукопосилюючу установку. Роботу останньої було заглушено вогнем з нашого боку»²².

Цілком логічно виникає запитання відносно того, хто був рупористами та

дикторами звукопосилюючих установок. Такими були червоноармійці, що володіли німецькою мовою, обов'язково дикторами були полонені антифашисти. Довіра до таких повідомлень зростала і використання саме полонених антифашистів у пропагуванні російського полону мала значну роль. Так, у таємній довідці про політико-моральний стан німецьких солдатів та офіцерів Члену Военної Ради 1 Українського фронту генерал-лейтенанту Хрущову М. С. на 15 травня 1944 року говориться про те, що: «Політвідділом 1 Гвардійської армії 27 та 28 травня для 208 німецької піхотної дивізії проведено 39 передач. Передавалися спеціально підготовлені тексти передач. Диктором виступав військовополонений антифашист Зінгер. 28 травня противник реагував на передачі мінометним вогнем»²⁴.

Як уже зазначалося раніше, особливу роль у пропаганді російського полону відігравали полонені німці, які входили до Національного комітету «Вільна Німеччина». Ступінь довіри до них був достатньо високим. Так, у своїх показах ефрейтор Ганс Гапнер з 6 роти 64 мото-стрілецького полку говорить: «19 та 20 червня (1944 р.) ми чули з російського боку передачу через звукоустановку про Національний Комітет «Вільна Німеччина». Солдати живо реагували на ці повідомлення. Передачі вів німецький солдат. Багато з нас і раніше знали про існування Комітету, але всі дуже бояться російського полону і тому не наважуються переходити на їх бік. Я разом з ефрейтором Мазкус все таки прийняв рішення перейти на сторону Комітету і 22 серпня здійснив свій намір. А 23 серпня я сам звернувся до своїх товаришів через звукоустановку»²⁴. Йдеться про один з важливих заходів роботи ідеологічних органів РСЧА – роботу з полоненими і використання їх для спонукання інших військовослужбовців противника здаватися до полону. Недовіра до російського полону заміщувалася довірою до німецьких солдат, які почуваються там добре, довірою до Комітету, на сторону якого переходили, по суті здаючись у полон. Підміна понять стала ірраціональною рятівною палицею для більшості німецьких вояків, які мали сумнів, але готові були припинити збройну боротьбу.

Починаючи з весни 1944 року, кількість передач, які транслювались на ворога за допомогою різноманітних звукопосилюючих пристроїв значно збільшилась. Політуправліннями армій водночас проводились усні інформування по всій лінії фронту. За ніч транслювалось до 200 програм на різних ділянках фронту. Якщо потужних звукопосилюючих установок було недостатньо, використовувались можливості трансляції тексту в унісон. В одному з документів описується випадок, коли: «... під час передачі 26 травня для посилення звуку виступали в унісон 2 рупориста, які раніше тренувались саме для таких дій»²⁵.

Серед рупористів були й жінки. Однак жіночі голоси використовувались для того, щоб зачитувати лірику і викликати тим самим ностальгію у німецьких вояків по домівках, тим самим послабляючи їх бойовий дух. Мешканка м. Хмельники Вінницької області Т. Остапенко розповіла таке: «За день до відходу німців із Хмельників вночі було ясно чути передачу для німців на німецькій мові. У мене на квартирі в той час стояли офіцери. Вони не зрозуміли звідкіля лине музика і почали розшукувати радіоприймачі. На вулиці вони зрозуміли звідкіля

йде звук і почали слухати. Коли жіночим голосом читався вірш «Подбай про свою дитину», один солдат заплакав і, кинувши гвинтівку пішов з хати. Після передачі німці відкрили кулеметний вогонь у повітря і багато з них почали аплодувати»²⁶.

Розглянувши у межах даної статті, питання значущості таких видів агітаційно-пропагандистської діяльності, як виготовлення та розповсюдження листівок та здійснення усної пропаганди в діяльності ідеологічних органів РСЧА, є підстави говорити про необхідність достеменного вивчення цього досвіду. Результативність та значення використання зазначених комунікативних каналів не втратило своєї ваги і до сих пір. В умовах сучасних воєнних конфліктів, коли ворожими системами РЕБ пригнічується робота Інтернету, інших засобів масової комунікації, таких як телебачення та радіо, а доставка друкованої продукції не відпрацьована, саме дані види донесення необхідної інформації відіграють роль важливого елементу утримання інформаційної уваги противника та населення і формування відповідної мотиваційної складової

Примітки:

¹ Москаленко К. С. На юго-западном направлении. Воспоминания командарма в 2 кн. / К. С. Москаленко. – М. Воениздат, 1979. – Кн.2: 1943–1945. – С. 278.

² Стратегічні та фронтові операції на території України у 1943–1944 роках / [В. М. Грицюк, О. Є. Лисенко, Р. І. Пилявець, С. В. Сидоров]; відп. ред. О. Є. Лисенка. – К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Інститут історії України. НАН України, 2015. – С. 243.

³ Там само.

⁴ Центральний державний архів громадських організацій (ЦДАГО) ф.1, оп. 23, сп. 97.

⁵ ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр.973. – Арк. 21.

⁶ Там само. – Арк. 25.

⁷ Там само.

⁸ ЦДАГО. – Ф.1. – Оп. 23. – Спр. 973. – Арк. 34.

⁹ Там само. – Арк. 35.

¹⁰ Там само.

¹¹ Стрехнин Ю. Ф В степи опаленной / Юрий Федорович Стрехнин. – [Веб-ресурс]. – Код доступу: <http://libros.am/book/read/id/54579/slug/v-stepi-opalenojj>.

¹² ЦДАГО. – Ф.1. – Оп. 23. – Спр. 973. – Арк. 45.

¹³ Там само. – Арк. 46

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само. – Арк. 49.

¹⁶ Там само. – Арк. 51.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само. – Арк. 56.

¹⁹ ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 972. – Арк. 80.

- ²⁰ Там само.
²¹ ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп.23. – Спр. 973. – Арк. 58.
²² ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп.23. – Спр. 974. – Арк. 34
²³ Там само. – Арк. 79.
²⁴ ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп.23. – Спр. 973. – Арк. 54.
²⁵ ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп.23. – Спр. 974. – Арк. 80.
²⁶ ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп.23. – Спр. 973. – Арк. 58.

Svitlana Pavlovs'ka. Production and Distribution of Leaflets, Oral Propaganda of The Main Lines of Ideological Activity of the Red Army During the Liberated Territory of Ukraine from German Occupation in the Spring of 1944. The article deals with the experience of the political organs of the Red Army agitation and propagandist events. They are aimed at the personnel of the enemy for the purpose of information and psychological influence. As a result provides further rejection of armed struggle and surrender.

Having considered in this article the importance of the issue of such types of agitational and propaganda activities such as the manufacture and distribution of leaflets and oral propaganda of the ideological agencies in the activities of the Red Army, there is reason to talk about the need for a true study of the experience

The effectiveness and importance of using communication channels of data has not lost its weight and still.

In the conditions of modern military conflicts when hostile electronic warfare systems suppressed the work of the Internet and other communication media, such as television and radio. a delivery of printed materials is not worked out, it is these types of reports required information play the role of an important element of the content of the information and the attention of the enemy population and the establishment of appropriate motivational component

Key words: *World War II, Ukraine, Red Army, agitation and propagandist events, ideological organs of the Red Army, leaflets, verbal propaganda.*

Отримано 20.10.2016

УДК 94(477.8):355«1945–1954»

Василь Ільницький

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ТАКТИЧНОЇ СХЕМИ «ОЛЕГ» У КАРПАТСЬКОМУ КРАЇ ОУН

Вадим Ільницький. Практична реалізація тактичної схеми «Олег» у Карпатському краї ОУН. У статті, на основі невідомих та маловідомих документів, розглядається один із стратегічних напрямків діяльності підпілля